

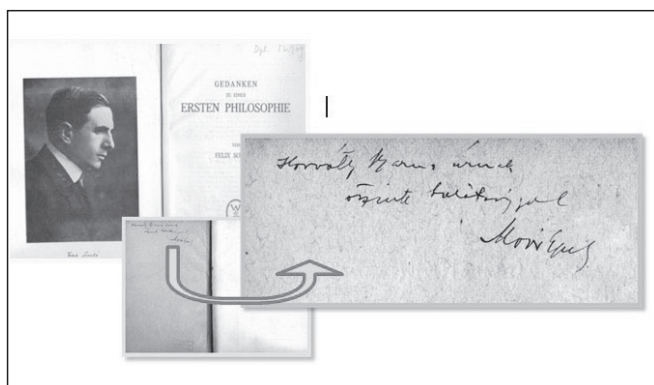
DOKUMENTUMOK SOMLÓ BÓDOG ÉLETÉBŐL¹

Takács Péter
egyetemi tanár

Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar

I. A Somló-Moór-Horváth kapcsolat – dedikációkban

A jogelméleti oktatás egyetemi folklórájában gyakran egy vitathatatlan hatástörténeti láncolattal mutatjuk be a magyar jogfilozófia történetét. Eszerint Pulszky Ágost tanítványa Pikler Gyula, Pikler tanítványa Somló Bódog, Somló tanítványa Moór Gyula, Moór tanítványa pedig Horváth Barna. (E tanárokból és tanítványokból álló „leszármazási láncolat” narratívája néha olyan erős, mint amikor valami azt mormolja: „Ábrahám nemzé Izsákot; Izsák nemzé Jákóbot; Jákób nemzé Júdát és testvéreit; Júda nemzé Fárest és Zárát Támártól; Fáres nemzé Esromot; Esrom nemzé Arámot...” és így tovább; vö. Mt., 1:2-16.) Bár a valódi történet minden bizonnyal sokszínűbb ennél, a láncolat egyes elemei kétségtelenek és apró jelekből is dokumentálhatók. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár például őriz egy példányt Somló Bódog: *Gedanken zu einer Ersten Philosophie*² című kötetéből, melyet Somló hátrahagyott jegyzetei alapján ő rendezett sajtó alá és adott ki Németországban. A kötet első oldalán Moór Gyula Horváth Barnának szóló ajánlása olvasható. Szövege: „Horváth Barna úrnak őszinte barátsággal Moór Gyula”.

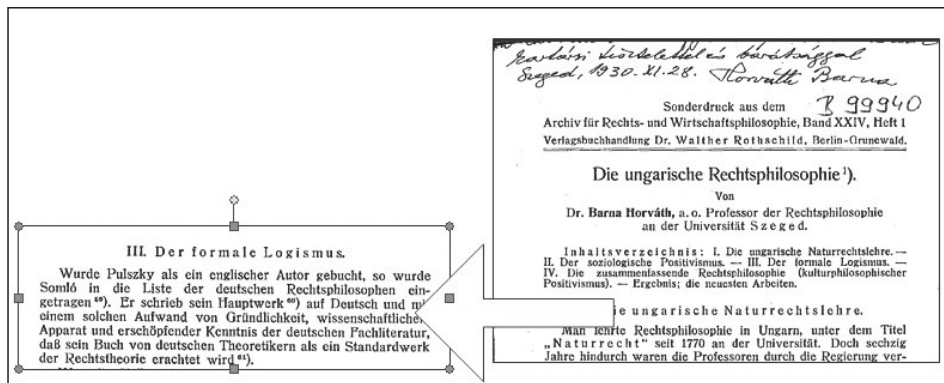

1/a. Moór dedikációja Horváthnak

¹ A szöveg és a dokumentumok a *Tudás és jog történelmi és társadalmi összefüggései: Horváth Barna születésének 120. évfordulója* című konferencián (Szeged, 2016. december 2.) elhangzott előadás anyaga. Az előadás annak a könyvbemutatónak a kiegészítő része volt, amelyen – a konferenciához kapcsolódóan – Zódi Zsolt értékelte *Somló Bódog állambölcséleti töredékeit* megjelenítő kötetet (Gondolat, 2016).

² SOMLÓ, Felix: *Gedanken zu einer Ersten Philosophie*. Közzétette: Moór Gyula. Berlin – Leipzig, Walter de Gruyter & Co. 1926. 1–107. o.

Érdekesen egészíti ki e hatástörténeti kapcsolatot az a dedikáció, amit Horváth Barna írt egy hosszabb, a magyar jogfilozófia történetét bemutató tanulmányának különnyomatára.³ Ezen az áll: „*kartársi tisztelettel és barátsággal[.] Szeged, 1930. XI. 28. Horváth Barna*”. Az, hogy kinek is ajánlotta munkáját Horváth, e kontextusban nem lényeges, annak viszont van némi jelentősége, hogy az írást az *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie* közölte – ugyanaz a lap, ahol Somló Bódog ugyanebben a témában közölt cikket 22 évvel azelőtt.⁴ Sőt, az ilyen jellegű, a magyar jogfilozófiáról szóló, azt a külföldiek számára bemutató áttekintéseket elsőként még maga Somló kezdeményezte.

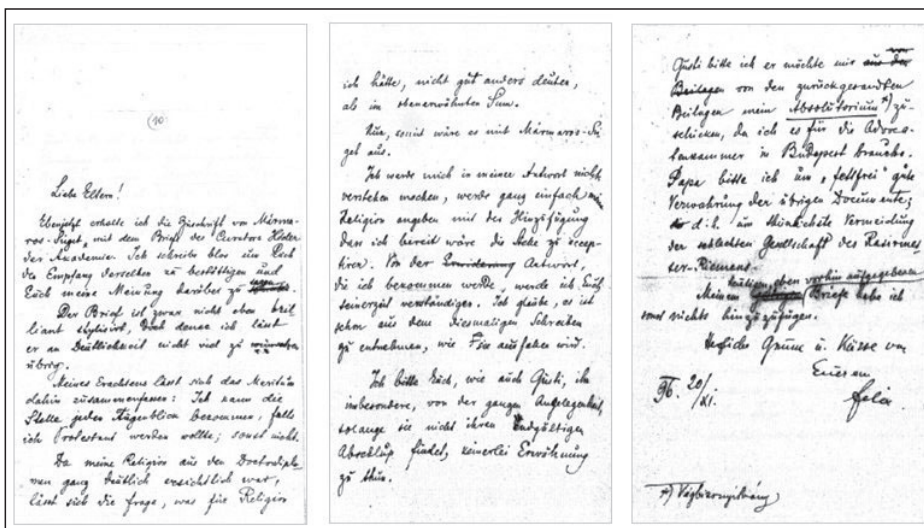
1/b. Horváth Barna dedikációja

II. Somló levele szüleinek a máramarosszigeti jogakadémián történt álláskezeséről

Diplomájának megszerzése után Somló Bódog az akkori Magyarország kisebb jogakadémiáin – Máramarosszigeten, Pécsen, Pozsonyban – próbált elhelyezkedni. Az alábbi levél azt mutatja meg, hogy miként reagált a máramarosszigeti Református Lyceum jogakadémiájáról érkező elutasításra. Amint a levélben olvasható, a meghirdetett állásra történő jelentkezését csak akkor fogadnák el – tudták vele –, ha református lenne. Különös érzés lehetett ezt a fajta elutasítást úgy átélni, hogy öt évvel azelőtt, 1891-ben, Temesvárott tért át a katolikus hitre. (A többségi társadalomba asszimilálódni kívánó zsidó családokban az ilyen döntést a fiatalok, vagy szülei, rendszerint az érettségi előtt hozták meg, hogy az egész pályájukon őket elkísérő érettségi bizonyítványban ne jelenjen meg a „vallása: izraelita” bejegyzés.) A levelet Somló németországi tanulmányútjáról írta szüleinek 1896. november 20-án, miután megkapta a hivatalos értesítést Máramarosszigetről. Ezt postára adta, majd az alábbi levélben értelmezte Héder János gondnok-helyettes azzal érkezett „kommentárját”, mely azt tudatta vele, hogy akkor alkalmaznák, ha református volna. Sokat elárul személyiségéről az a tárgyilagos hangnem, amellyel e helyzetet ismerteti szüleinek. Ime a levél.

³ HORVÁTH, Barna: Die ungarische Rechtsphilosophie = *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*. 29. évf (1930/31) 1. szám, 37–85. o.

⁴ SOMLÓ, Felix: Die neuere ungarische Rechtsphilosophie = *Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie*. 1. évf. (1907–08) 315–323. o.

2. Somló Bódog levele szüleinek.
 Forrás: OSZK Kézirattár; Levelestár; 1896. november 20.

A levél átírata:

Liebe Eltern!

Ebenjetzt erhalte ich die Zuschrift von Máramaros-Sziget mit dem Briefe des Curators Héder der Akademie. Ich schreibe bloß um Rück den Empfang derselben zu bestät(t)igen und Euch meine Meinung darüber zu sagen. Der Brief ist zwar nicht eben brilliant stylisiert, doch denke ich lässt er an Deutlichkeit nicht viel zu wünschen übrig.

Meines Erachtens lässt sich das Meritum dahin zusammenfassen: Ich kann die Stelle jeden Augenblick bekommen, falls ich Protestant werden wollte; sonst nicht.

Da meine Religion aus den Doktordiplomen ganz deutlich ersichtlich war, lässt sich die Frage, was für Religion ich hätte, nicht gut anders deuten, ab im obenerwähnten Sinn.

Nun, somit wäre es mit Máramaros-Sziget aus.

Ich werde mich in meiner Antwort nicht verstehen machen, werde ganz einfach meine Religion angeben mit der Hinzufügung, dass ich bereit wäre die Stelle zu akzeptieren. Von der Erwiderung (az Erwiderung áthúzza) Antwort, die ich bekommen werde, werde ich Euch seinerzeit verständigen. Ich glaube, es ist schon aus dem diesmaligen Schreiben zu entnehmen, wie sie ausfallen wird.

Ich bitte Euch, wie auch Gusti, ihn insbesondere, von der ganzen Angelegenheit, solange sie nicht ihren Entgeltigen Abschluß findet, keinerlei Erwähnung zu thun.

Gusti bitte ich, er möchte mir von den zurückgesandten Beilagen mein Absolutorium* zurückschicken, da ich es für die Advokatenkammer in Budapest brauche.

Papa bitte ich um „fettfrei“ gute Verwahrung der übrigen Documente; d.h. um thunlichste Vermeidung der schlechten Gesellschaft des Rasirmesser-Riemens.

Meinem heutigen, eben vorhin aufgegebenen Briefe habe ich sonst nichts hinzuzufügen.

Herzliche Grüße u. Küsse von
 Eurem
 Felix

96. 20/XI.
 * Végbizonyítvány

A szöveg magyarul:

Drága Szüleim! | Az imént kaptam értesítést Máramaroszigetről, az Akadémia Héder nevű kurátorának levelével együtt.⁵ Csak azért írok, hogy megerősítem a levelek kézhezvételét, és elmondjam Nektek a véleményemet róla. A levél stilisztikailag nem éppen ragyogó, mindazonáltal azt gondolom, hogy mondanivalóját tekintve nem hagy sok bizonytalanságot maga után. | Szerintem érdemben a következőképpen foglalható össze: amennyiben protestánssá válok, az állást bármelyik pillanatban megkaphatom; máskülönben nem. | Mivel a vallásom a doktori diplomákból világosan látszott, az ezt érintő kérdés kizárólag a fent említett értelemben értelmezhető. | Nos, ennyit Máramaroszigetről. | A válaszómban nem fogok kitérni a részletekre, egyszerűen megadom a vallásomat, azzal a megjegyzéssel, hogy készen állok elfogadni az állást. Az erre érkező feleletéről (a „feleletéről” szó áthúzva, helyette:) válaszról be fogok számolni Nektek. Azt hiszem, hogy jelen levélből is egyértelmű, hogyan alakul majd a dolog. | Arra kérlek Benneteket, ahogy kértem ezt kiváltképp Gusztitól is, hogy amíg nem zárul le véglegesen ez az egész ügy, addig senkinek ne tegyetek említést róla. | Gusztit arra kérném, hogy küldje el nekem⁶ a végbizonyítványomat a visszaküldött mellékletek közül, ugyanis szükségem van rá a budapesti ügyvédi kamaránál. | Édesapát arra kérem, hogy gondosan őrizze meg a többi dokumentumot, és tartsa őket a lehető legtávolabb az ollók és kések nemkívánatos társaságától. | A mai, imént feladott levelémhez máskülönben további hozzáfűznivalóm nincs. | Szívbeli üdvözlettel, csókol Benneteket, | Félixetek. | 1896. november 20.

III. Szladits Károly vidám versikéje Somló Bódoghoz

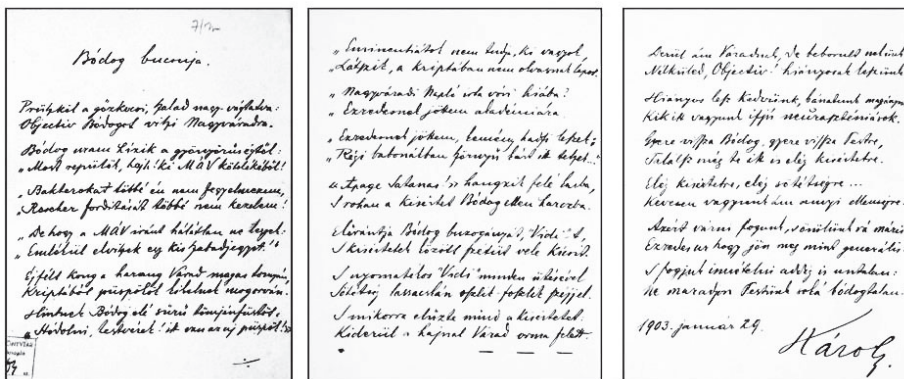
A Magyar Államvasutaknál eltöltött háromévi segédfoglalmazói, majd további csaknem háromévi fogalmazói munka után Somló Bódog nagy nehezen állást kapott a Nagyvárad Királyi (Katolikus) Jogakadémián. Amikor Nagyváradra költözött, egyik budapesti barátja, a később magánjogászként ismertté vált Szladits Károly tréfás versecskével fejezte ki az azzal kapcsolatos örömét, hogy sikerült akadémiai pályára lépnie, és azt a reményét, hogy Budapest nemsokára viszont láthatja őt. A verset Szladits levélben küldte el Somlónak, ezért az OSZK Kézirattárának *Levelestár*ában az ma is megtalálható a Somló Bódoghoz írt mintegy 30 levél egyikeként. (Somló Szladitshoz írt leveleiről, valamint arról, hogy azok fennmaradtak-e, nincs tudomásom.) E levelekből tudjuk, hogy Szladits „Objektív Bódog”-nak nevezte Somlót, ami személyisége jelzőjeként is találó volt, s elméletére nézve igen jellemző. Olyannyira, hogy az egyik szakirodalmi elemzés⁷ ezt az objektivitásra való törekvést úgy jelölte meg, helyesen, mint Somló elméletének vezérszavát. E levelekből – Szladits impulzív, a barátok előtt kitérő, már-már exhibicionista és – ahogy maga nevezi: bizonyos tekintetben – neuraszténias természetén túl jól látható barátságuk

⁵ Az utalás Héder Jánosra vonatkozik, aki ez időtájt a líceum helyettes gondnoka volt.

⁶ Ti. a szülei lakásáról az övébe.

⁷ Lásd *Verzweifelt objektiv. Tagebuchnotizen und Briefe des ungarischen Rechtsphilosophen Felix Somló (1873–1920)*. Szerk.: Andreas Funke – Péter Sólyom. Köln – Weimar – Bécs [Wien], Böhlau Verlag, 2013. Itt jegyzem meg, hogy a verset először (feltehetőleg e kötet előkészítő munkálataival összefüggésben) Sólyom Péter posztolta a Somló Bódog Társaság Facebook-oldalán, 2011-ben, majd a fenti a kötet közölte azt német fordításban, vö. 189–190. o.

mélysége is. Szakmai sikereiknek és kudarcaiknak, sőt még a nőikkel kapcsolatos véleményüknek a megbeszélésén túl erre utal az a szabad szóhasználat, amit egymással szemben (feltehetőleg kölcsönösen, bár Somló esetében ezt a stílust nehéz elképzelni) megengedtek maguknak. Minden levélen átút a másikkért való aggodás, az iránta való ragaszkodás és önzetlen odafigyelés. Ime a vers:

3/a. Szladits Károly verse Somló Bódoghoz

Forrás: OSZK Kézirattár; Levelestár; Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz, 1903. január 29.

A vers *betűhív* átírata:

Bódog búcsúja

Prüszköl a gőzkocsi, szalad nagy-vágtatva:
Objectiv Bódogot viszi Nagyváradra.

Bódog uram hízik a gyönyörűségtől:
„Most repülök, hajh! Ki MÁV kötelékéből!”

„Bakterokat többé én nem fegyelmezem,
„Roscher fordítását többé nem kezelem!

„De hogy a MÁV iránt hálátlan ne legyek:
„Emlékül elviszek egy kis szabadjegyet!”

Éjfélt kong a harang Várad magas tornyán,
Kriptából püspökök kikelnek mogorván.

Hintnek Bódog elé sűrű tömjénfüstöt:
«Hódolni testvérek! Itt van az új püspök!»

„Eminentiátok nem tudja, ki vagyok,
„Látszik, a kriptában nem olvasnak lapot.

„Nagyvárad Napló írta vón' hiába?
„Ezredesnek jöttem akadémiaira.

„Ezredesnek jöttem, kemény hadfi leszek;
„Régi babonákban szörnyű kárt itt tesztek...”

«Apage Satanas!»⁸ hangzik felé karba,
S rohan a kísértet Bódog ellen harciba.

Előrántja Bódog buzogányát, „Vidi”-t,⁹
S kísértetek között szétűt vele kicsit.

S nyomatékos „Vidi” minden ütésével
Sötétség lassacskán oszlik-foszlik széjjel.

S mikorra elűzte mind a kísértetet:
Kiderül a hajnal Várad orma felett.

Derül ám Váradnak, de beborult nekünk:
Nélküled, Objectiv! Hiányosak leszünk.

Hiányos lesz kedvünk, bánatunk magányosb,
Kik itt vagyunk ifjú neuraszténiások.

Gyere vissza Bódog, gyere vissza Pestre,
Találsz még te itt is elég kísértetre.

Elég kísértetre, elég sötétségre...
Kevesen vagyunk ám ennyi ellenségre!

Azért várni fogunk, s örülünk rá máris:
Ezredes úr, hogy jön meg mint generális!

S fogjuk ismételni addig is untalan:
Ne maradjon Pestünk soká bódogtalan!

1903. január 29.

Károly

Szladits vidám üdvözlete és bánatos verse

Talán nem felesleges két további levelet is kiemelni Szladits Somlóhoz írott leveleiből. Az egyik egy vidám levelezőlap, a másik egy szomorú vers.

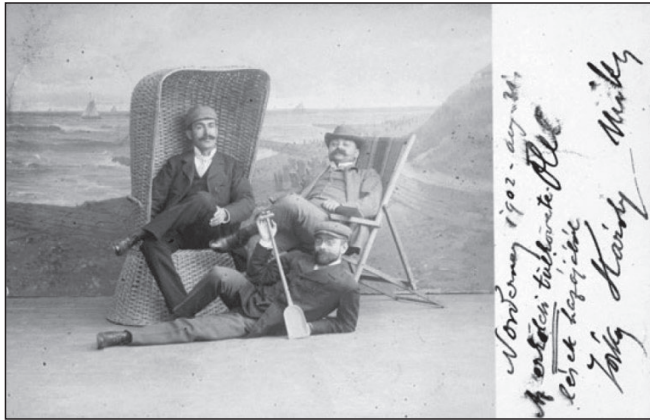
A vidám üdvözllet

A vidám levelezőlapot Szladits még a fenti vers születése előtt küldte norderney-i nyaralásáról. A lap első oldalán a címzés a következő: „Nagys. dr. Somló Bódog | egyetemi m. tanár úrnak | Ungarn, Budapest | VIII. Szentkirályi u. 22. A lap hátoldalán a XX. század elejének jellegzetes műtermi fényképe, azon három barát. Ime a lap:

---

⁸ Távozz tőlem, Sátán!

⁹ Ismeretlen eredetű és tartalmú szójáték. Mivel a „vidi” (*látam*) a *vidimálás*ra, vagyis a „láttamozásra” utal, nem kizárt, hogy a nyelvi játék az egykori tisztviselő hivatali tevékenységével áll kapcsolatban, amivel a barátok így viccelődtek.

3/b. Szladits Károly levelezőlapja Somló Bódoghoz

Forrás: OSZK Kézirattár, Levelestár, Szladits Károly levelei Somló Bódoghoz, 1902. augusztus 31.

A fénykép melletti, nehezen olvasható szöveg a következő: „Norderney, 1902. aug. 31. | Az erkölcsi túlkövetelések hazájából.¹⁰ Ölel | Jóska, Károly, Miksa¹¹”

Egy további levél és a bánatos vers

1903 végén Szladits az alábbi levelet írta Somlónak. Ebben küldte el neki a német nyelven írott újabb versét.

Kedves Bódog!

Jól esett két leveledből haladásodat konstatálnom a gyógyulás folyamatában, ha gyógyulásról lehet szó nálunk, ahol egy gyógyult seb után is több más marad meg nyílt sebnek. Egyedülként való örömdönet értem, s nem is látom előbbi lelki állapotoddal ellentétben lévőnek. Boldogság nélküli egyedüllét is ezerszer jobb a boldogtalan páros létnél; a hiba csak ott van, hogy egykönnyen el tudunk képzelni páros boldogságot nálunk, akiknek szeszélyes lelki világához legfeljebb egy isten tudna teljes harmoniával alkalmazkodni.

R.¹² most Győrött van, búcsúsuzni, deczb. elején be(?)ol(?)gnál¹³ s aztán 5-6 hónapra

¹⁰ Utalás Somló Bódognak a Társadalomtudományi Társaság ülésén 1901. december 30-án elhangzott vitaindító előadására, melynek címe: „Az erkölcs túlkövetelése”, megjelent: *Huszadik Század*. 3. évf. (1902) V. kötet, 13–27. o.

¹¹ Valószínűleg Nanzen József (ma már azonosíthatatlan személy) és Teller Miksa (1871–1950) felvidéki származású ügyvéd; különböző jogi kiadványok szerzője, a *Jogtudományi Közöny* szerkesztője; az atomfizikus Teller Ede édesapja.

¹² Az R. Rózsikára, azaz Hochstätter Rózsára utal, aki Somló Bódog titokban eljegyzett menyasszonya volt. A „gyógyulás” és a „gyógyult” ill. „nyílt seb” kifejezések arra utalnak, hogy az eljegyzést – nem éppen békés körülmények között bontották fel. A történet részleteiről lásd TAKÁCS Péter: *Somló Bódog élete és pályája*. = *Somló Bódog Állambölcséleti töredék*. Budapest, Gondolat, 2016. 205. o.

¹³ Kiolvashatatlan szó; valószínűleg Balogh Jenőnél. Balogh Jenő, 1864–1953, jogász és politikus, az MTA tagja. Jogot Győrben, Budapesten és Berlinben tanult, s 1885-ben, ill. 1887 szerzett jog- és államtudományi doktorátust. 1887-től Budapesten ítéltáblai segédfogalmazó, 1891-től az Igazságügyi Minisztérium törvényelőkészítő osztályának titkára. 1888-tól a budapesti egyetemen a büntetőjog és a büntetőeljárásjog magántanára, 1900 és 1910 között az anyagi és az alaki büntetőjog rendes tanára, 1903-ban dékán. 1910-től vallás- és közoktatásügyi államtitkár, 1913-tól 1917-ig igazságügyi miniszter, emellett 1910-1918 között országgyűlési képviselő. 1927 és 1945 között felsőházi tag. Az MTA főtitkára, 1920-1935, majd másodelnöke, 1940-1943.

megy Ragúzába. Utolsó együtt létünkkor (múlt vasárnap Rott-né ebédjén, ahol *Lys noir*¹⁴ is jelen volt, a legszebb asszonyok egyike, akiket láttam, s kinek Oszi¹⁵ fájó fejfel bár, de lelkesen kurizált). R. sok örömmel és ábránddal nézett útja elé; még egy feminista regény írását is emlegette. Fontosabb, h. a tengeri levegő fel fogja frissíteni, amire bizony ő is rászorul. Azt hiszem, a tavasszal ő is másnak fog visszajönni, s ha regényét nem is írja meg, de majd elég erős lesz arra, hogy pályáján tovább haladjon.

Magamról keveset írhatok. Eleget dolgozom, de nincs látszatja. – A programmom nem igen változott azóta, de azért jelenlegi munkám mégis nehezen megy: a kásahegyen keresztülnni magát [az embernek] akkor se mulatság, ha királykisasszony van is mögötte, hátha mint nálam, megint csak magánjog? Az egyetemről (Balogh)¹⁶ biztatnak a habilitációra; én mind jobban húzódom tőle. Nem vagyok tudós lelkületű; sokkal jobban vonz a gyakorlati, hivatalnoki pálya. Két nyeregben ülni pedig nem tudok, fáradt is vagyok arra, h. kétfelé dolgozzam. De ezek a dolgok még mind homályosak bennem.

„Sváb” származásom nem tagadja meg magát: én is majd 40 éves koromban okosodom meg, amikor már a fenének sem kell az okosságom. – Az bizonyos, hogy lassan higgadok, de folytonosan. – Azt hiszem rosszul esnék neked, ha látnád, mennyire visszafelé konzervatíválódok.

Érzelmi „Anwandlung”-jaim¹⁷ is vannak: ezek egyikében írtam a mellékelt verset, mely benned is fog némi visszhangot kelteni. – Az én problémám egyébként nem a házasság, hanem tisztán erotikus kérdés: nem bírok érzéki szerelem nélkül elmúlni, s keresem azt, persze nem olyant, minőt az utczasarkon kínálnak; de sokkal (?)milabb¹⁸ vagyok, semhogy meg merjem találni. Ennek végül mégis házasság lesz a vége, mégpedig egy tuczat-házasság, melytől előre borzadok.

Látod, édes Bódog, nem jó most velem egy lelkileg rekonvaleszcens¹⁹ embernek érintkezni, még levélben sem. Meghasonlott kedély vagyok, nálatoknál annyival meghasonlottabb, hogy még gondolati ideáljaim sincsenek, – csak gyötrő kérdéseim. Fizikai rosszullet is járul hozzá, akaratbetegség, beteges tehetetlenség a változtatásra. Ide nem elég Oszi, ide más kell, valakinek a feltámadása, aki vasmarokkal meg tudjon ragadni. S ez a valaki kezd bennem lassankint ébredezni: férfúi büszkeségem és önérzetem. Talán, talán lehet még ember belőlem, bárha 10 évi múlt nem sok reménnyel biztat. De hát: *hominis est sperare*.²⁰

Hát kellett neked ez az adventi *carmen miserabile*?²¹ Bánt is úgy-e mindez? De látod, olyan vagyok én is, hogy mindig azokat bántom legjobban, akiket legjobban szeretek. – Jól esnék, ha látnálak; ejtsd módját, ha lehet. – Kedves szüleidnek szívből jövő, tisztelő üdvözleteimet jelente, sokszor öllelek, jó Bódogom,

Bpest 1903. novb. 29.
Károly

¹⁴ Ma már azonosíthatatlan utalás.

¹⁵ Jászi Oszkár.

¹⁶ A fentebb említett Balogh Jenő, aki a levél írásának idején dékán volt.

¹⁷ Hangulati kitörés, kedélybeli roham.

¹⁸ Kiolvashatatlan szó.

¹⁹ Gyengélkedő, gyógyulófélben lévő, lábadozó.

²⁰ Kb. az ember mindig bízik, nem adja fel (vö. Florius: *Magnae indolis signum est sperare semper* – Nagy jel-lemre vall, ha valaki sohasem adja fel a reményt).

²¹ Eredetileg egy váradi kanonok, Rogerius mester (1200–1266) *Carmen Miserabile super Destructione Regni Hungariae per Tartaros* (*Siralmas ének Magyarország tatárok általi elpusztításáról*) című krónikája, melyet először 1488-ban nyomtattak ki; magyarul 1861-ben jelent meg *Rogierius mester váradi kanonok siralmas éneke* címmel.

A levél utolsó oldalán a „mellékelt” vers.

Soll ich verbluten an der Wunde
Die töricht einst ich selbst mir schlug?
Soll stets mich bannen jene Stunde,
Verfehler Träume leerer Trug?

Zerreißen will ich das Gewebe,
Mit dem Erinnerung mich umstrickt,
Frei schreit' ich fort an meiner Wege,
Zu leben, lieben neu beglückt

Los rag ich mich von alten Banden,
Nicht unnütz wird mein Herz verglühn:
Aus meiner Seele brachen Landen(?)²²
Soll neuer Frühling mir erblühn!

A vers szövege magyar fordításban:

Haljak bele a sebbe, melyet
Hajdan magam ejtettem?
Vég nélkül fogva tartson
A megghiúsult álmok, üres csalódás-órája?

Szét akarom tépni a hálót,
Melyet az emlékezés fon körém,
Hogy szabadon haladjak tovább utamon,
S újra boldogan éljek és szeressek.

Magam mögött hagyva a régi kötelekeket,
Szívem, nem haszontalanul, fel fog lángolni:
Lelkemből ...(?) törnek elő.
Az új tavasz virágoztasson fel engem!

IV. Somló bódog talán sosem elküldött levele Concha Győzőhöz: A Rechtsmacht értelmezése

Somló *Juristische Grundlehre* című könyvét (1917) mind a hazai, mind a külföldi kritika meglehetősen pozitívan fogadta, s arról több recenzió, ismertetés és méltató kritika is megjelent. A mű központi kategóriája a *Rechtsmacht* fogalma, mely máig sokféle értelmezésre ad okot. A könyv egyik hazai olvasója levélben fordult néhány kérdéssel a szerzőhöz (e levél hollétéről nem tudunk). A válaszlevelet az OSZK Kézirattára „Somló Bódog levele ismeretlenhez” jelzettel őrzi. (Nem ismerem annak okát, hogy a levél miért maradhatott Somló Bódog iratai között; vagy milyen körülmények között került vissza oda – márha el

---

²² Kiolvashatatlan szó.

lett küldve egyáltalán. Az is felvethető ugyanis, hogy a levelet Somló megírta, de sosem küldte el. Ime a levél első és utolsó oldala.

Kolozsvár, 1918. sept. 26.

Miltóvárosi úrnak,

Örömmel élve a nagybecsű öszi-
ban foglalt engedéllyel, míg egyrészt
visszatérek a körjogi és magánjogi a-
lanyi jogok költségségére is, a illato
beve dispositív hatáskörének kiterjeszté-
sétca ugyanis még nem látnék köze-
vesztés okot az alanyi magánjogokra
hasonló körjogi alanyi jog felvitelére.
A magánjogi alanyi jognak jellemző
vonára, hogy mincora benne köte-
lőségi elem. Lehet a joggal nem al-
ni is. Ennek mintájára külön
alanyi körjognak felvitelére csak az
volna méltóság, ahol a functio nem
gyakorlása is helyes a törv. helye

len egybeesnek a jog által legfőbb.
ként megjelölt hatalommal, - sőt
halás er a tudományi okt.

Igen örvelem, ha e megjegy-
zésnek sikerült volna ezt a fo-
galmat világosabbá tenniük s
ha komolysága csak a körjogi
bifurkáción, ^{mint} nem pedig mélyebben
rejtették.

Árly tisztelettel Miltóvárosi
halás híve

Somló Bódó Gy

4. Somló Bódó (talán sosem elküldött) levelének első és utolsó oldala
Forrás: OSZK Kézirattár; Levelestár; 1918. szeptember 26. („Somló Bódó levele ismeretlenhez”)

A címzett kilétét valóban nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani, bár az biztos, hogy egyetemi professzor volt (erre következtethetünk a „méltóságos úr” megszólításból), s néhány egyéb körülményből. Az azonosítás tekintetében két lehetőség kínálkozik. Beszédes, hogy az illető elsősorban az „alanyi közjogok” iránti érdeklődött. Az alanyi közjogok kérdésével ekkor elsősorban Ereky István foglalkozott, aki a levél írásakor ny. r. egyetemi tanár volt Pozsonyban. A tárgyi és az alanyi jogok dualizmusáról szóló könyve mindazonáltal csak jóval később, 1928-ban jelent meg, így nem valószínű, hogy már 1918-ban ezzel lett volna elfoglalva. Ereky továbbá Somlóhoz hasonló életkorú és előmenetelben hozzá hasonló pályát befutó proferszor volt, így semmi sem indokolná a levél túlzottan udvarias hangnemét. Az is beszédes ugyanis, hogy Somló nemcsak udvariasan, hanem már-már alázatosan válaszolt a felvetett kérdésre. Ez a stílus az adott korban nem volt ugyan szokatlan, de Somló más leveleit nem jellemezte. Ebből arra következtethetünk, hogy az „ismeretlen” Concha Győző volt, aki korábban, 1892-ig ugyancsak Kolozsváron tanított, s onnan települt át Budapestre. Concha az elméleti tárgyak oktatása terén ekkor, 1918-ban, informálisan már szinte az egész magyar jogi és államtudományi felsőoktatást befolyása alatt tartotta, s jóváhagyása nélkül ezen a területen nem igen kerülhetett sor egyetemi kinevezésre. Ennek alapján azt valószínűsítem, hogy a levél címzettje Concha Győző volt. Hasonló álláspontot képvisel, részben más érvek alapján, a szakirodaloman Andreas Funke és Súlyom Péter; lásd *i. m.*, 248. o. Fontos szempont a levél dátuma is (1918. szeptember 26.), különösen, ha figyelembe vesszük, hogy Somló 1918 őszén határozza el, hogy Kolozsvárról áttelepült Budapestre.

Kolozsvárt, 1918. szept. 26.

Méltóságos Uram,

Örömmel élve a nagybecsű soraiban foglalt engedéllyel, még egyszer visszatérek a közjogi és magánjogi alanyi jogok különbségére is. Az illető szerv dispozitív hatalmának széles kiterjedésében ugyanis még nem látnék kényszerítő okot az alanyi magánjoghoz hasonló közjogi alanyi jog felvételére. A magánjogi alanyi jognak jellemző vonása, hogy nincsen benne kötelességi elem. Lehet a joggal nem élni is. Ennek mintájára külön alanyi közjognak felvételére csak ott volna szükség, ahol a funkció nem gyakorlása is teljesen a szerv tetszésétől függ a pozitív szabályozás szerint. Jó példa a képviselő választás joga. Ahol a szavazás nem kötelező, ott a szavazás „jog”, amelyet a jogosult így vagy amúgy gyakorolhat, vagy ha neki úgy tetszik, nem gyakorol. Mihelyt a szavazás kötelező, nincsen többé szükség a szavazás „jogának” konstrukciójára, sőt nincs is szigorúan véve többé helye ennek a konstrukciónak, mert a szavazás már most a kötelezettek állampolgári kötelességévé vált, bármily tág tere marad is a meggyőződésnek e kötelesség miként való teljesítésénél. Ha egyszer azt mondjuk, hogy az illetőnek kötelessége valahogyan szavazni, akkor semmit sem tesz hozzá az a konstrukció, hogy joga is valahogyan szavazni. Csak a kötelességteljesítés jogának felesleges konstrukciója maradna hátra. De ez a szavazásnál épp oly felesleges, mint a katonáskodásnál. Ha azonban a katonáskodásra kötelezettek joga van a csapatotestet megválasztani, amelynél szolgálni kíván, itt alanyi jogról van szó, mert nem köteles egyszersmind a csapatotestet megválasztani.

Ha feltételezhetjük, hogy a fejedelem ún. jogainak gyakorlására legjobb belátása szerint köteles, pl. az elébe került törvényjavaslatot, illetve parlamenti határozatot legjobb belátása szerint köteles szentesíteni, vagy pedig a szentesítést megtagadni, akkor éppen az állam etikai felfogása szerint nem marad tér a szentesítés valaminő joga számára. Erről csak akkor szólhatnánk, ha úgy nézhetnők a dolgot, hogy a fejedelemnek joga van arra is, hogy az elébe került határozattal ne is foglalkozzék és törődjék.

Érzem azonban, hogy ez a felfogás részletes vizsgálatot igényel még, amelyet a nagybecsű soraiban idézett helyek felhasználásával és egybevetésével nem is fogok elmulasztani. Addig magam is csak ideiglenesnek tekintem ezt a nézést.

A Rechtsmacht-nak a Staatsmacht-hoz való viszonya tekintetében ismét oly pontra figyelmeztet Méltóságod, amelynek kifejtése könyvemben – annak kárára – hiányzik. Felfogásom szerint a Rechtsmacht, vagyis a jogalkotó hatalom, az államhatalom és a szuverén hatalom fogalmi teljesen egyet jelentenek. Minthogy azonban erről a hatalomról már a jog fogalmának kifejtéséről kellett szólanom, tehát még az állam fogalmának tárgyalása előtt; nem használhattam az elfogadottabb „Staatsmacht” kifejezést, hanem a jogot alkotó hatalomról kellett szólnom. Ez a hatalom a joggal egyidejűleg megteremti az államot is, ez a szuverén hatalom az államban, mégpedig ez a hatalom a maga egészében a voltaképpen szuverén hatalom; e hatalomnak egyes komponensei, pl. fejedelem, parlament, a parlament egyes házai, tulajdonképpen egymagukban nem is alkotnak megannyi szuverén hatalmat, hanem csak egyet a maguk összességükben, az egységes államhatalmat, amely egyszersmind a legfőbb fokon a jogot alkotó hatalom is. A többes számban ún. államhatalmak ennek a lényege szerint egységes hatalomnak hol működése irányait, hol alkotó elemeit, hol szerveit jelölik, míg az a fogalom, amelyet a maguk összességükben tesznek ki, az irodalomban gyakran nem szerepel. Ezt akarná jelenteni a Rechtsmacht.,

Nálunk tehát pl. király és nemzet együttvéve teszik ki ezt a hatalmat; abszolút ál-
lamban az uralkodó és azok a tényezők, amelyek az ő akaratának kialakulásával döntő
befolyással vannak. A modern Franciaországban a Rechtsmacht az, amit egy szóval
közvéleménynek szoktak mondani. A „Rechtsmacht” tehát nem tételesjogi fogalom ha-
nem a ténylegesen legfőbb hatalom értendő alatta. Mi sem zárja ki természetesen, hogy
a tényleg legfőbb hatalom egybeessen a jog által legfőbbként megjelölt hatalommal –,
sőt talán ez a rendszerinti eset.

Igen örvendeznék, ha e megjegyzéseknek sikerült volna ezt a fogalmat világosabbá
tenniük, s ha homályossága csak a könyvbeli kifejezésen múlnék, nem pedig mélyebben
rejlének.

Mély tisztelettel Méltóságod hálás híve

Somló Bódog

V. Somló Bódog budapesti esküje, „átsorolása” és „igazolása”

1918 őszén Somló Budapestre költözött. Némi segítséggel a Budapesti Egyetem jogi karán
helyezkedett el, ahol a számára létrehozott *Általános jogtan és jogi encyklopedia* tanszéket
kapta meg. 1918. december 3-án nevezték egyetemi ki tanárnak, esküjét december 20-án
tette le. Erről tanúskodik az alábbi igazolás. Az okiratban – a személyes tényezők szerepén
túl – az az érdekes, hogy „Ő Felsege uralkodóháza” és a „magyar korona országainak
alkotmánya” helyébe, legalábbis a papíron, milyen könnyen került bele a „magyar nép-
köztársaság”. (Érdemes megfigyelni ugyanakkor, hogy amíg az egyetem nevéből is kiesett
a „királyi”, így a rektor a „magyar tudományegyetem rectora”-ként írta alá az igazolást,
addig a rektori hivatal nevéből nem, hisz az továbbra is „a Budapesti Magyar Királyi Tu-
dományegyetem Rectori Hivatala” maradt. A hivatal tehát – tehetjük hozzá – forradalmi
időkben is hivatal!)

A BUDAPESTI KIR. M. TUDOMÁNYEGYETEM RECTORI HIVATALA.

3521 szám.
1918 - 149

Igazolvány.

Én *Somló Bódog* úr, az 1918 évi december hó 3-án kelt ^{miniszteri tanácsi rendelettel} ~~legfelsőbb elhatározással~~ kinevezett kir. magyar tudományegyetemi nyilvános *rendes* tanár az alulírt napon és helyen a következő hivatali esküt tette le:

Én *Somló Bódog* esküszöm az élő Istenre, hogy ~~őfelségi és apostoli királyi Felügyelő, Ő Felsége uralkodói székén, a magyar népköztársaság feje, a magyar nemzeti önkormányzatok, a magyar királyság és az országok alkotmányait~~ hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem.

Különösen esküszöm továbbá, hogy a budapesti ~~királyi~~ magyar tudományegyetem autonómiáját, privilégiumait, törvényeit és törvényerejű szabályait mindenkor tiszteletben tartandom;

a Rector Magnificus és a ~~tek.~~ Tanács iránt állandóan kellő tiszteletet és hivatali dolgokban engedelmességet fogok tanúsítani s hogy tanári állásomban mint becsületes, tisztességes, munkás és hivatásáért lelkesülő tanár iparkodom azon kötelességeimnek megfelelni, melyeket a törvényes szabályok, rendeletek és az erkölcs elem szabnak.

Isten engem úgy segítjen!

Kelt Budapesten, 1918 évi december hó 3-án.

Somló Bódog
eskütevő.

Anna Károly
a kir. m. tud.-egyetem Rectora,
mint eskütevő.
Megyeri
egyetemi tanácsjegyző.

Az igazolás szövegének betűhív átirata:

A BUDAPESTI KIR. M. TUDOMÁNYEGYETEM RECTORI HIVATALA.
3521 szám
1918-19.

Igazolvány.

Dr. Somló Bódog úr, az 1918 évi december hó 3-án kelt ~~legfelsőbb elhatározással~~ (a „legfelsőbb elhatározással” *háromszor áthúzva, helyette:*) miniszter tanácsi rendelettel kinevezett kir. magyar tudományegyetemi nyilvános rendes tanár az alulírt napon és helyen a következő hivatali esküt tette le:

Én dr. Somló Bódog esküszöm az élő Istenre, hogy ~~ő császári és apostoli királyi Felségéhez, Ő Felsége uralkodóházához, a magyar korona országainak alkotmányához~~ (az „ő császári és apostoli ...” *szövegrész háromszor áthúzva, helyette:*) a magyar népköztársasághoz hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal és legjobb tehetségem szerint teljesítem.

Különösen esküszöm továbbá, hogy a budapesti királyi (a „királyi” *áthúzva*) magyar tudományegyetem autonómiáját, privilégiumait, törvényeit és törvényerejű szabályait mindenkor tiszteletben tartandom;

a Rector Magnificus és a tek. (a „tek.” *háromszor áthúzva*) Tanács iránt állandóan kellő tiszteletet és hivatali dolgokban engedelmességet fogok tanusítani s hogy tanári állásomban mint becsületes, tisztességes, munkás és hivatásáért lelkesülő tanár iparkodom azon kötelességeimnek megfelelni, melyeket a törvényes szabályok, rendeletek és az erkölcs elem szabnak.

Isten engem úgy segítjen!

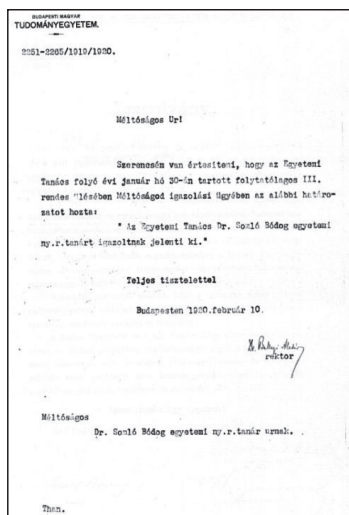
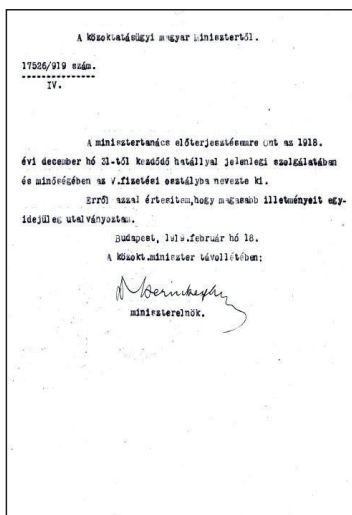
Kelt Budapesten, 1918 évi december hó 20-n.

(aláírás: Dr. *Moravcsik Ernő Emil*)
a kir. (a „kir.” *háromszor áthúzva*)
m. tud.-egyetem Rectora,

(aláírás: *Somló Bódog*)
esküttevő.

(aláírás: *olvashatatan*)
egyetemi tanácsjegyző.
mint eskütvevő.

E dokumentum az OSZK Kézirattárában Somló Bódog „hivatalos iratai” között szerepel, két másik „értésítéssel” együtt. Az egyik egy átsorolási, vagyis „fizetésemelési” értesítés 1919. február 18-i dátummal, amit a miniszterelnök írt alá. Ime

5/b-c. fizetésemelési értesítés és „igazolás”
Forrás: OSZK Kézirattár, Analekta, 5379. sz.

Az értesítések átirata:

A közoktatásügyi magyar minisztertől.

1756/919. szám.

IV.

A minisztertanács előterjesztésemre Önt az 1918. évi december hó 31-től kezdődő hatállyal jelenlegi szolgálatában és minőségében az V. fizetési osztályba nevezte ki.

Erről azzal értesítem, hogy magasabb illetményeit egyidejűleg utalványoztam.

Budapest, 1919. február hó 18.

A közokt. miniszter távollétében:

Berinkey Dénes
miniszterelnök.

A forradalmak utáni „igazolás” átirata:

Budapesti

Magyar Tudományegyetem

2251-2265/1919/1920.

Méltóságos Úr!

Szerencsém van értesíteni, hogy az Egyetemi Tanács folyó évi január hó 30-án tartott folytatódó III. rendes ülésében Méltóságod igazolási ügyében az alábbi határozatot hozta:

„Az Egyetemi Tanács Dr. Somló Bódog egyetemi ny. r. tanárt igazoltnak jelenti ki.”

Teljes tisztelettel:

Budapestem 1920. február 10.

(alírással: Dr. Ballagi Aladár)
rektor.

Méltóságos

Dr. Somló Bódog ny. r. tanár úrnak

Az értesítésen iratokon álló dátum azért érdekes, mert a jogi kar kari tanácsa az 1919. január 29-i ülésen tiltakozott az ellen, hogy a kormány a megkérdezése nélkül hét új professzort nevezett ki a karra, illetve 1919. február 3-án döntöttek úgy, hogy nem esketik fel az új professzorokat. A dátumok összevetéséből számos következtetést vonhatunk le a korviszonyokra vonatkozóan. A hivatalos (személyes) iratok között található másik dokumentum az a csaknem egy évvel későbbi, 1920. február 10-i keltezésű igazolás, amellyel a „Budapesti Magyar Tudományegyetem” rektora közölte Somlóval, hogy az Egyetemi Tanács „igazoltnak jelentette ki”, tehát tanári kinevezését – annak ellenére, hogy az 1918. október 31. után történt – fenntartja. Ha az előbbi irat alapján számos következtetést vonhatunk le a korviszonyokra vonatkozóan, akkor ennek alapján (figyelembe véve öngyilkosságának 1920. szeptember 28-i dátumát is) még többet. Persze tudnunk kell, hogy következtetéseink Somló személye vonatkozásában – mivel számos körülményt nem ismerünk – csak spekulációk.²³

---

²³ Somló életét és szakmai pályájának alakulását a következő írásban mutattam be: Állambölcseleti töredék. Somló Bódog írásai és hátrahagyott jegyzetei egy megírt tervezett Állambölcseletből. A szöveget sajtó alá rendezte és a kötetet szerkesztette: Takács Péter. Budapest, Gondolat, 2016. 191-223. o.